

О. М. Воробйова

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

У статті обґрунтовано сучасні тенденції професійної підготовки майбутнього вчителя біології в контексті завдань компетентнісного підходу. Встановлено, що підвищення якості професійної підготовки майбутнього вчителя біології обумовлене можливістю мобільного реагування освітнього процесу на потреби суспільства, школи, особистості. Реалізувати означені завдання можна шляхом побудови системи управління якістю підготовки майбутнього вчителя, яка спрямована на формування ключових та спеціальних компетентностей. На основі аналізу комплексу літературних джерел визначено, що важливим чинником формування компетентності майбутнього вчителя біології є забезпечення якісно нового рівня вивчення методичних дисциплін, оскільки методична підготовка вчителя-біолога є частиною загальнодидактичної культури, яка також є основною ланкою загальної структури якостей, що лежить в основі моделі сучасного вчителя.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній учитель біології, професійна компетентність, компетентнісний підхід, загальна компетентність, спеціальні (предметні) компетентності.

Vorobiova O. M. Future Biology teacher training in the context of tasks of outcome-based approach. *The article justifies the current trends of the future Biology teacher training in the context of tasks of outcome-based approach. It is proved that the functioning of the modern system of specialists training, raising social requirements for institutions of higher education determinates the necessity for highly qualified teachers who are able to organize the educational process creatively and achieve high quality results. It is established that the quality improvement of the future Biology teacher training is due to the possibility of mobile response of the educational process to the public needs, school needs, human needs. It is possible to implement the set of tasks by building a quality management system of the future teacher training, which is aimed at formation of key and special competences.*

Since Ukraine has been involved in Bologna Process (2005) and as provided for by the Berlin Communiqué (2003) and Lisbon Treaty (2007) the modernization of the higher education is started in our country. The main purpose

of it is to realize a big number of innovations and the honored position among them is taken by competence-based approach.

An important factor in developing of the future Biology teacher competence is the providing of whole new level of methodological disciplines studying, as the Biology teacher methodological training is a part of the general culture, which is also the main link of the general qualities structure, which is the basis of the modern teacher's model.

The professional competence of the Biology teacher is interpreted in the research as an integral, intellectual, personal, professional association, which starts formation in the process of professional teacher's training in higher educational institutions, develops and improves in the process of professional activity. The article analyses the peculiarities of the regulatory support of outcome-based approach for Biology teacher training in the educational process of a pedagogical institution of higher education. There was studied the genesis of the introduction of outcome-based approach into the system of specialists training in institutions of higher education of Ukraine. The definition of such concepts as "teacher training", "outcome-based approach", "professional competence," "general competence", "special (subject) competences" was clarified. It was proved that the competence of a Biology teacher is an integrated structure, which is determined by a dynamic combination of general and special competences, which determine the effectiveness of professional activity of a specialist.

Key words: *professional training, future Biology teacher, professional competence, competent approach, general competence, special (subject) competences.*

Вступ. Функціонування сучасної системи професійної підготовки фахівців, підвищення соціальних вимог до закладів вищої освіти зумовлює потребу у висококваліфікованих учителях, які здатні творчо підходити до організації навчально-виховного процесу та досягати високих якісних результатів. Підвищення якості професійної підготовки майбутнього вчителя біології обумовлене можливістю мобільного реагування освітнього процесу на потреби суспільства, школи, особистості. Реалізувати означені завдання можна шляхом побудови системи управління якістю підготовки майбутнього вчителя, яка спрямована на формування ключових та спеціальних компетентностей.

Проблема професійної підготовки майбутнього вчителя біології знаходиться на сьогоднішній день на перетині загальнонаукових, соціально-філософських, соціокультурних і морально-етичних процесів тому, що в її основі лежить гостра потреба в посиленні гуманістичної спрямованості педагогічної діяльності. Сучасна освітня парадигма, що базується на фундаменталізації підготовки вчителя біології, передбачає не лише

розширення обсягу професійних і загальнонаукових знань, а більшою мірою новий спосіб їх формування й функціонування в практичній діяльності.

Професійна компетентність майбутнього вчителя-предметника досліджується в працях Н. Бібік, О. Біди, І. Зимньої, Л. Карпової, О. Локшиної, А. Маркової, О. Овчарук, Є. Павлютенкова, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторського, М. Чошанова та ін. Особливості професійної підготовки вчителів біології у закладах вищої педагогічної освіти стали предметом дослідження таких учених як Н. Грицай, І. Дикарева, І. Коренева, Л. Соловей, В. Оніпко, Ю. Шапран. Водночас констатуємо відсутність теоретико-методичних розробок у напрямі професійної підготовки майбутнього вчителя біології в контексті завдань компетентнісного підходу.

Мета та завдання. Проаналізувати особливості професійної підготовки майбутнього вчителя біології в контексті завдань компетентнісного підходу в сучасних закладах вищої освіти.

Методи дослідження. В процесі дослідження використано загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння тощо), що дозволило з'ясувати особливості професійної підготовки сучасного вчителя біології в закладах вищої освіти України.

Результати. Модернізація умов і змісту освітнього простору визначає низку чинників, які впливають на якість професійної підготовки майбутніх учителів біології, таких як: якість освітніх програм і стандартів; якість підготовки абітурієнтів; інформаційне, методичне та матеріальне забезпечення навчального процесу; кваліфікація професорсько-викладацького складу; якість освітнього середовища; рівень наукових досліджень, що проводяться у ЗВО; якість результату (якість знань, рівень засвоєння, рівень сформованості професійно важливих якостей особистості майбутнього вчителя та сукупність умінь і навичок, потреб до професійного й особистісного саморозвитку, готовність виконувати професійні функції, конкурентоспроможність) (Biliakovska, 2017).

Компетентнісний підхід передбачає переорієнтацію провідної освітньої парадигми з переважаючою трансляцією знань і формуванням навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного простору (Selevko, 2004).

Провідні ідеї компетентнісного підходу визначено в дослідженнях О. Глузмана, який зазначає, що «компетентнісний підхід не є принципово новим для вищої освіти, оскільки вона завжди орієнтувалася на набуття узагальнених способів діяльності. Компетентність не протиставляється знанням, вмінням, навичкам, вона їх вміщує, хоча не є їхньою простою

сумою; компетентність охоплює не тільки когнітивну та операціонально-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову, містить результати навчання, систему ціннісних орієнтацій, тому компетентності формуються не тільки під час навчання, а й під впливом родини, друзів, роботи, політики, релігії тощо» (Hluzman, 2009).

Важливим чинником формування компетентності майбутнього вчителя біології є забезпечення якісно нового рівня вивчення методичних дисциплін, оскільки методична підготовка вчителя-біолога є частиною загально-дидактичної культури, яка також є основною ланкою загальної структури якостей, що лежить в основі моделі сучасного вчителя (Moroz, 2006).

Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя біології має свої особливості і передбачає розвиток творчих здібностей студентів і стимулювання їхнього творчого пошуку засобами навчальної, позанавчальної, науково-дослідної та самостійної роботи; озброєння майбутніх педагогів прийомами, методами, технологіями стимулювання та розвитку творчого потенціалу школярів у процесі навчальної та позакласної роботи (Dubaseniuk, 2011).

Термін «компетентність» у освітній галузі не є новим, проте як якісна характеристика фахівця його введено до наукового обігу відносно недавно. Свідченням цьому є відсутність терміну «компетентність» в Українському педагогічному словнику. За твердженням О. Овчарук, оперувати поняттям «компетентність» у тому сенсі, що пропонували європейські дослідники, українські освітяни почали на початку ХХІ ст. (Ovcharuk, 2003).

Оскільки після включення України в Болонський процес (2005 р.) та згідно з положеннями Берлінського Комюніке (2003 р.) і Лісабонської угоди (2007 р.) у нашій країні було розпочато модернізацію вищої освіти, що мало на меті реалізацію цілого ряду властивих європейському освітньому простору інновацій, чільне місце серед яких посідає компетентнісний підхід.

У процесі бібліографічного, пошукового, системного аналізу сукупності джерел дослідження виявлено, що регламентувальними документами педагогічного університету з питань організації підготовки майбутніх учителів біології є: а) нормативно-правові акти у сфері вищої освіти; б) освітньо-професійні програми і навчальні плани підготовки фахівців спеціальності 014 Середня освіта (Біологія); в) навчальні програми підготовки бакалаврів та магістрів спеціальності 014 Середня освіта (Біологія), які передбачають поглиблену фундаментальну, гуманітарну, соціально-економічну та фахову практичну підготовку.

Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра і магістра за спеціальністю 014 Середня освіта (Біологія) визначає вимоги до рівня освіти

осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їхнього вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти.

І. Зимня визначає компетентність як інтелектуально- і особистісно-обумовлену соціально-професійну життєдіяльність людини. Спираючись на теоретичні положення сучасної психології про людину, дослідниця акцентує увагу на тому, що компетентність має вектор акмеологічного розвитку та є складовою професіоналізму. При цьому автор виділяє три групи компетенцій: 1) компетенції, що відносяться до себе самого як особистості; 2) компетенції, що відносяться до взаємодії людини з іншими людьми; 3) компетенції, що відносяться до діяльності людини (Zimnjaja, 2004).

Педагогічні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів біології було предметом дослідження Ю. Шапрана, який визначив провідні тенденції модернізації біологічної освіти, структурні компоненти професійної компетентності вчителя біології (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний і особистісно-рефлексивний) та особливості формування професійної компетентності майбутніх учителів біології в умовах інноваційного освітнього середовища (Shapran, 2014).

І. Коренева проблему професійної підготовки майбутніх учителів біології розглядає через призму реалізації функцій освіти для сталого розвитку. Провідним методологічним підходом вчена визначає саме компетентнісний підхід оскільки він спрямований не стільки на формування знань, скільки на формування умінь застосовувати ці знання на практиці, розвиток ціннісно-мотиваційної, етичної, поведінкової сфер особистості (Koreneva, 2018).

У контексті завдань компетентнісного підходу важливо обґрунтувати професійно-значущі якості учителя біології, які визначають його конкурентоздатність на ринку праці. Так, О. Савченко наділяє вчителя такими якостями, як організованість, знання нормативних документів, прагнення перетворити свій клас у справжню творчу майстерню, домагання максимальної цілеспрямованості уроку, гуманне і терпляче ставлення до дітей (Savchenko, 2001).

Адаптуючи думку М. Соснової, відмічаємо, що професійна компетентність учителя трактується як інтегральне, інтелектуальне, особистісне, професійне об'єднання, яке починає формуватися у процесі професійної підготовки вчителя у ЗВО, розвивається і вдосконалюється у процесі професійної діяльності (Sosnova, 2010).

Також погоджуємося з думкою А. Кухначевої, яка виділяє управлінську, менеджерську, контрольно-оцінювальну, організаційну, навчальну, діагностико-прогностичну функції вчителя біології у освітньому процесі (Kukhnacheva, 2011).

Таким чином, вимоги до підготовки вчителя біології дозволяють визначити мету та завдання організації цілісного дидактичного процесу біологічної освіти:

- забезпечити природничо-наукову підготовку вчителя біології в динамічній єдності теоретичного, практичного, методологічного і гуманітарного складників з широкими перспективами реалізації професійних можливостей;

- формувати в ході дидактичного процесу особистість студента – майбутнього вчителя біології (мотивація навчання; включеність у систему неперервної педагогічної освіти; загальнонавчальні знання, вміння, навички; адаптивні можливості);

- забезпечити розвиток професійних якостей особистості майбутнього вчителя біології;

- формувати творчу активну особистість майбутнього вчителя біології, моделювати умови для самореалізації та самоствердження особистості, прояву індивідуальності у вивченні біології.

Обговорення. Проведене дослідження підтверджує результати наукових узагальнень вітчизняних і зарубіжних учених щодо провідної ролі компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутнього вчителя біології. Дидактична система біологічної освіти на засадах компетентнісного підходу визначається як науково-керований процес який: а) має на меті досягнення високого рівня біологічної готовності випускників педагогічних ЗВО до виконання функцій навчання, виховання і розвитку школярів засобами шкільного курсу біології; б) заснований на реалізації загальнодидактичних принципів: науковості, доступності, гуманізації, диференціації тощо; в) організований з урахуванням сучасного стану шкільної освіти; г) визначається низкою факторів: поглибленням біологічної підготовки на основі базового шкільного компоненту, реалізації технології наочно-модельного навчання біології, професійно-педагогічної спрямованості біологічної освіти.

Висновки. Отже, провідним напрямом вдосконалення системи підготовки сучасного вчителя біології є створення нової моделі навчання, заснованої на ідеях компетентнісного підходу. Головними відмітними ознаками нової моделі є фокусування уваги на необхідності отримання освіти протягом усього життя, впровадження програм професійної та

загальнокультурної підготовки та перепідготовки майбутнього вчителя, орієнтування майбутнього вчителя біології на набуття нових узагальнених способів діяльності. Компетентнісний підхід орієнтований на нову мету навчання, відповідно до якої мають бути адаптованими всі компоненти навчального процесу в підготовці майбутнього вчителя біології. Подальшого дослідження потребують проблеми обґрунтування методичних засад упровадження компетентнісного підходу на визначених етапах професійної підготовки вчителя біології у освітньому процесі закладу вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- Біляковська О. Професійна підготовка майбутніх вчителів природничо-математичних дисциплін: якісний вимір. *Педагогічні науки*: зб. наук. праць. Херсон, 2017. Вип. LXXX. Т. II. С. 125-129.
- Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 51-61.
- Дубасенюк О. А. Креативний підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. *Креативна педагогіка*. 2011. № 4. С. 23-28.
- Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 40 с.
- Коренева І. М. Педагогічна система підготовки майбутніх учителів біології до реалізації функцій освіти для сталого розвитку. *Інноваційна педагогіка*. 2018. Вип. 4(2). С. 7-12.
- Кухначева А. І. Формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*: зб. наук. праць. Х. : НТУ «ХПІ». Вип. 30-31 (34-35). С. 50-57.
- Мороз В. Сучасні проблеми підготовки вчителя біології. *Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції «Розвиток біологічної освіти в Україні»*. Мелітополь. 2006. С. 19-23.
- Овчарук О. В. Компетентність як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні : рекомендації з освітньої політики*. К., 2003. 296 с.
- Савченко О. Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти»*. Полтава. 2001. 148 с.
- Селевко Г. Компетентности и их классификация. *Народное образование*. 2004. № 4. С. 138-143.
- Соснова М. А. Формування ключових компетентностей майбутніх молодших медичних спеціалістів у медичних коледжах: дис. ... канд. пед. наук. Кропивницький. 368 с.
- Шапран Ю. П. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів біології. автореф. дис. ... д-ра пед. наук Київ. 2014. 40 с.

REFERENCES

- Biliakovska, O. (2017). Profesiina pidhotovka maibutnikh vchyteliv pryrodnycho-matematychnykh dystsyplin: yakisnyi vymir. [Training of future teachers of natural and mathematical subjects: a qualitative dimension]. *Pedahohichni nauky*. Kherson. Vyp. LXXKh. T. II. 125-129. (in Ukrainian).

- Dubaseniuk, O. A. (2011). Kreatyvnyi pidkhid do profesiino-pedahohichnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv. [A creative approach to the professional and pedagogical training of future teachers]. *Kreatyvna pedahohika*. № 4. 23–28. (in Ukrainian).
- Hluzman, O. V. (2009). Bazovi kompetentnosti : sutnist ta znachennia v zhyttievomu uspiokhu osobystosti. [Basic competences: the essence and value in a person's life success]. *Pedahohika i psykhologhiia*. № 2. 51-61. (in Ukrainian).
- Koreneva, I. M. (2018). Pedahohichna systema pidhotovky maibutnikh uchyteliv biolohii do realizatsii funktsii osvity dlia staloho rozvytku. [Pedagogical system of preparation of future biology teachers for realization of educational functions for sustainable development]. *Innovatsiina pedahohika*. Vyp. 4(2). 7-12. (in Ukrainian).
- Kukhnacheva, A. I. (2011). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv. [Formation of professional competence of future primary school teachers]. *Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity*. Kharkiv: NTU «KhPI». Vyp. 30-31 (34-35). 50-57. (in Ukrainian).
- Moroz, V. (2006). Suchasni problemy pidhotovky vchytelia biolohii. [Modern problems of biology teacher training]. *Materialy Vseukrainskoi naukovo-metodychnoi konferentsii «Rozvytok biolohichnoi osvity v Ukraini»*. Melitopol. 19-23. (in Ukrainian).
- Ovcharuk, O. V. (2003). Kompetentnist yak kliuch do onovlennia zmistu osvity. [Competence as the key to updating the content of education]. *Stratēhiia reformuvannia osvity v Ukraini : rekomendatsii z osvithoi polityky*. Kyiv: K.I.S. 296 s. (in Ukrainian).
- Savchenko, O. Ia. (2001). Udoshkonalennia profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv. [Improving the professional training of future primary school teachers]. *Materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Pidhotovka pedahohichnykh kadrov do roboty v umovakh novoi struktury i zmistu pochatkovoї osvity»*. 148 s. (in Ukrainian).
- Selevko, H. (2004). Kompetentnosty y ykh klasyfikatsiia. [Competencies and their classification]. *Narodnoe obrazovanyie*. 138-143. (in Ukrainian).
- Shapran, Yu. P. (2014). Teoretychni i metodychni zasady formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv biolohii. avtoref. [Theoretical and methodological principles of formation of professional competence of future biology teachers]. (Doctor's thesis). Kyiv. 40 s. (in Ukrainian).
- Sosnova, M. A. (2010) Formuvannia kliuchovykh kompetentnostei maibutnikh molodshykh medychnykh spetsialistiv u medychnykh koledzhakh. [Formation of key competencies of future junior medical specialists in medical colleges]. (Candidate's thesis). Kropyvnytskyi. 368 s. (in Ukrainian).
- Zimnjaja, I. A. (2004). Ključevye kompetentnosti kak rezul'tativno-celevaja osnova kompetentnostnogo podhoda v obrazovanii. [Key competencies as an effective and targeted basis of the competency-based approach in education]. M.: Issledovatel'skij centr problem kachestva podgotovki specialistov, 40 s. (in Russian).

Інформація про автора:

Воробйова Оксана Миколаївна:

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8592-4872>, аспірантка кафедри загальної педагогіки і андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, вул. Остроградського, 2, м. Полтава, Україна, 36003.

e-mail: nazarenko.oksan@gmail.com

Information about the author:

Vorobiova Oksana Mykolaivna:

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8592-4872>, postgraduate student of The Department of Pedagogy and Andragogy of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, 2 Ostrogradsky Street, Poltava, Ukraine, 36003.

e-mail: nazarenko.oksan@gmail.com

Цитуйте цю статтю як: Воробйова О.М. Професійна підготовка майбутнього вчителя біології в контексті завдань компетентнісного підходу. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2019. № 47. С. 17–25.
DOI: 10.34142/23128046.2019.47.02

Дата надходження статті до редакції: 10.09.2019
Стаття прийнята до друку: 24.09.2019